

Kültür Aktarıcı Kalıp İfadeler Üzerine Sosyolengüistik Bir Çalışma

A Sociolinguistic Study on Culture-Transmitting Formulaic Expressions

Samet DEMİRTAŞ

Türk-Alman Üniversitesi, Yabancı Diller
Yüksekokulu, İstanbul, Türkiye

*Turkish-German University, School of
Foreign Languages, Istanbul, Türkiye*

Öz

Dil ve Kültür birlikte işleyen ve toplumlari birbirine bağlayan iki ayrılmaz parçadır. Toplum fenomeni bu iki öğenin birlikte işlemesiyle şekillenir. Kalıp sözler bu ayrılmaz parçanın birlikte işlemesiyle oluşan dilsel birlikler arasındadır. Toplumsal bağlamda yürütülen çalışmalar dil kullanımının sosyal düzeyde nasıl işlediğiyle ilgilendir. Toplumda var olan tüm bireylerin dil kullanımları toplum dilbilimin konusunu oluşturur. Göç gibi olaylar neticesinde farklı bir coğrafyada yaşamını sürdüren Almanya'da yaşayan Türkler anadillerinin yanında, yaşadıkları ülkenin dilini de kullanan ve bu doğrultuda sosyal hayatlarını sürdüren bireylerdir. Bu çalışmada Almanya'da yaşayan Türklerin kalıp söz kullanımları incelenmiştir. İncelenen verilerde yer alan kalıp sözler sosyal medya platformu Instagram üzerinden toplanmış olup betimsel bir analiz niteliğindedir. Bu çalışma, verilerin yalnızca bir Instagram paylaşımı üzerinden elde edilmiş olması nedeniyle genellenebilirlik açısından sınırlılıklar taşımaktadır ve bu yönüyle bir ön çalışma niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplum, Almanci Türkler, Kalıp sözler, Kültür

Abstract

Language and Culture are two inseparable components, work together and connect societies. The Phenomenon Society is characterized by mutual collaboration. The phenomenon of society is shaped by the working together of these two elements. Routine words are the linguistic units formed by the working together of this inseparable part. Studies conducted in a social context are interested in how language use works at a social level. The language use of all individuals in society constitutes the subject of sociolinguistics. German Turks who live in a different geography as a result of events such as migration are individuals who use the language of the country they live in as well as their mother language and continue their social lives accordingly. This study examines the routine word use of Turks living in Germany. The routine words in the examined data were collected from the social media platform Instagram and are a descriptive analysis. The fact that the study was obtained only from an Instagram post limits the generalizability of the study and is a preliminary study.

Keywords: Society, German Turks, Routine Words, Culture

Geliş Tarihi/Received 04.11.2024
Kabul Tarihi/Accepted 10.12.2024

Yayın Tarihi/Publication Date 26.12.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Samet DEMİRTAŞ
samet.demirtas@tau.edu.tr

Atıf

Demirtaş, S. (2024). Kültür Aktarıcı Kalıp İfadeler üzerine Sosyolengüistik Bir Çalışma. *Korpusgermanistik*, 3(2), 49-58.

Cite this article

Demirtaş, S. (2024). A Sociolinguistic Study on Culture-Transmitting Formulaic Expressions *Korpusgermanistik*, 3(2), 49-58.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

Dil fenomeni, bireylerin yaşam dinamiklerini yönlendiren ve toplumsal etkileşimi mümkün kılan en temel unsurdur. Toplamların sosyal yapılarını inşa eden kritik bir araçtır. Doğan Aksan dili şöyle tanımlar:

“İnsan açısından bakınca, insanın dünyadaki yerini, değerini belirleyen odur. Konuşma yeteneği, dolayısıyla dil, insanı insan yapan niteliklerin başında gelir. Onun duygularını, düşüncelerini, isteklerini bütün incelikleriyle açığa vurmasına, yaşamını sürdürbilmesine olanak sağlar” (Aksan, 1979, s.11).

Dil, toplumsal yapıyı besleyen temel bir unsurdur. İnsanoğlunun sosyal bir varlık olması, onun en ayırt edici niteliklerinden biridir. O, toplumun çeşitli katmanlarında çeşitli rollere sahip olabilmektedir. Evinde bir eş, anne, baba, evlat olan bir birey, hayatın diğer alanlarında farklı rollere girer. Bu doğrultuda toplumsal bir dil kullanır. Dilin insanın sosyal rolünü yansıtan bir ayna oluşu, bizi dilbilimde oldukça genç bir disiplin olan toplum dilbilime uzanan bir yolculuğa çıkarır. Toplum dili, birçok farklı yönden ele alınır.

Topluluklarının yürütülen dil incelemeleri, bireysel düzeyde kalmayıp, azınlık topluluklarının dil pratiklerini ve bu pratiklerin sosyal kimlikleri nasıl şekillendirdiğini de kapsamaktadır. Bunun yanı sıra, bireylerin ve toplumların kültürel kimliklerini yansıtan söz varlığına da derinlemesine bir bakış sunar. Çünkü dil ve söz varlığı iç içe kültürden beslenen dil öğeleridir. Söz varlığı yalnızca sözcüklerle sınırlı kalmaz, aynı zamanda deyimleri, atasözleri, öbekleri, ikilemeleri, kalıp ifadeleri de içine alarak bir milletin geçmişinden, dünya görüşüne kadar geniş bir yelpazeyi temsil eder. Söz varlığı içinde yer alan ifadeler, kültürel temsilcidir. Yani dil, aynı zamanda bir kültür aktarıcısıdır. Göçer, dilin önemli bir kültür aktarıcısı olduğunu ifade eder. O, dil ve kültür arasındaki sıkı ilişkiyi şöyle tasvir etmektedir:

Dil, en etkili kültür aktarıcısıdır. Sözlü ve yazılı kültür ürünleri dil aracılığı ile nesilden nesile aktarılar gelmiştir. Gelecek nesiller dillerini öğrenmekle sadece kendi dillerini öğrenmekle kalmıyor, aynı zamanda atalarından kalan karakteristik yaşam biçimlerini, içinde yaşadıkları toplumun kendine has özelliklerini öğrenmiş oluyorlar. Bir milletin tarihten başlayarak bugüne kadar gelen yaşam biçimlerinin damıtılmış özü olan kültür, sözlü ve yazılı dil ile bugünlere ulaşmış; yine dil aracılığı ile gelecek nesillere ulaşacaktır. Kültür bir milletin geleneklerinin, yaşam durumlarının kısaca tarihinin dil mektubu ile günümüze kadar gelmiş belgesidir. (Göçer, 2012, 51)

Kültür ve dil birbiriyle sıkı bir bağ ile kenetlenmiş iki ögedir; kültürel değerler dil aracılığıyla toplumsal hayata entegre edilmektedir. Kültür, milli unsurların yansıtıcısıdır ve bu durum dil ile doğrudan ilişkilidir. O, dili yalnızca yansıtmakla kalmayıp, şekillenmesine de katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda, kültür, toplumun inançları, yaşam tarzı ve normları doğrultusunda dilin kelime hazinesini ve ifade biçimlerini de şekillendirir. Bu noktada ana dil önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü ana dil, bir milletin kültürel öğelerini, milli değerlerini derinden etkiler. Hürriyet Gökadayı bu durumu şöyle özetler:

“Kültüre özgü bütünlüğü sağlayan başlıca kaynağın anadilde bulunduğu görülür, çünkü kültürün sınırı genellikle dilce belirlenir.” (Gökdayı, 2015, s.116)

60'lı yılların başında işçi alımı neticesinde gerçekleşen Almanya Göçü, bugün birçok Türk kökenli bireylerin Almanya'da doğup büyümesiyle sonuçlanmıştır. Kendi öz kültürel değerlerinin benimsenmediği, başka bir kültür dünyasının içinde yetişen bu bireyler, aynı zamanda farklı bir dil dünyasının da içine doğmuş olmaktadır. Ana dil ve kültür arasındaki ilişkinin yoğun olması Almanya'da dünyaya gelen Türkler için büyük bir problem niteliğindedir. Çünkü anadil kültürel bağlılık açısından önem arz eder. Bu bağlamda Öznur Rengi ve Soner Polat'ın aktardığına göre, kendi kültürel değerlerinden uzaklaşan bireylerin, yeni yaşam tarzından ve baskın kültürden etkilendikleri için kendi kültürlerini ve kimliklerini korumalarının zorlaştığı belirtilmektedir.

“Kendi kültürel konumundan uzaklaşan birey yeni yaşam tarzından ve baskın kültürden doğal olarak etkilendiği için kendi kültürünü ve kimliğini koruması zordur. Bireyin kendi kültürünü bilmesi ve koruması ev sahibi ülkedeki çeşitliliği kolayca gezmesine yardımcı olur.” (Rengi & Polat, 2019, s. 283)

Ana dil, kimlik ve kültür oluşumunda merkezi bir rol oynamaktadır. Bireyler, belirli bir kültürel bağlamda, o kültüre özgü değerler ve normlar doğrultusunda kimliklerini inşa ederler ve bu süreç, iletişim kurma biçimlerini de şekillendirir. Ancak Ana dil, sadece iletişim aracı olmanın ötesinde, bireyin kimliğini ve dünya görüşünü şekillendiren temel bir unsurdur. Ana dil edinimi, aynı zamanda kişinin dünyayı algılama ve anlamlandırma biçimini de etkiler. Bu bağlamda, ana dil kaybı, bireyin kültürel kimliği üzerinde önemli bir etki yaratabilir. Bu konu, şu şekilde ifade edilmektedir:

Birincil dil edinimi yalnızca dil edinimi değildir, aynı zamanda konsept edinimidir. Birincil olarak edinilen dil, bireyi en yoğun şekilde şekillendiren dili oluşturur. Bir insan ana dilini yok kaybetse de izleri konsept ve dünya bilgisi şeklinde kalmaya devam eder. Göçmenler için ana dil kimliğini bulma konusunda önemli bir role sahiptir. Kaybedilmesi durumunda bu aynı zamanda bir kimlik kaybı anlamına gelir. (Olariu, 2007 s. 305)

Söz varlığı bir dilin kültürünü yansıtan en temel birimler arasındadır. Bir toplumun söz varlığında o toplumun kimliği, sosyokültürel yapısı, adetleri, bilgi birikimleri saklıdır. Yalnızca salt sözlüklerle ve cümlelerle dile getirmek yerine deyim, atasözü, kalıplaşmış ifadeler kullanılır ve dil bir renk kazanır. Duyguları ifade ederken uzun bir cümle kurmak yerine deyimse bir ifade kullanır, kimi durumlarda bir atasözle asıl söylenmek istenen özetlenmiş olur. Kalıp sözler de kullanılması gelenek ve bir zorunluluk haline gelmiş dil birlikleri arasında yer alır. Hastalık durumunda geçmiş olsun demek, bir yakını kaybetmiş birisine *“başın sağ olsun, mekânı cennet olsun, Allah rahmet eylesin”* demek gerekir Gökdayı, kültürle bağlı ifadelerin, toplumların yaşam biçimleriyle ve dünya algılayış biçimleriyle harmanlandığını ve kullanımının bir görev olarak görüldüğünü belirtmektedir. Kalıp sözlerin kalıp yapıda kullanımı kültürle yakından ilişkilidir. Çünkü dil bir iletişim aracı olmakla beraber bir toplumun kültürel değerlerini yansıtan dinamik bir sistemdir ve kültür tarafından belirlenen sınırlar, bu birimlerin kalıplaşmış olarak kabul edilmesini mümkün kılar. Bu durum, toplumun kültürel kodlarıyla iç içe geçmiş kalıp ifadelerin dilin katmanlı bir kod sistemi olarak işlev görmesini sağlar:

Söz varlığı, farklı söylem türlerinde düzenli olarak görülen belirli ifadeleri dondurup/kalıplaştırıp yeniden düzenler. Bu birimlerin arasında yer alan kalıplaşmış birimler düşünüldüğünde eğer

bunların kullanımını sınırlayan kültürel kurallar olmasaydı bu birimler kalıplaşmış olarak değil de her türlü değişime/değiştirmeye açık dil birimleri olarak algılanabilirdi. Yani kullanımları kültür tarafından sınırlandırıldığı için bu birimler kalıplaşmış olarak nitelendirilir. (Gökdayı, 2015, s. 120)

Kalıp ifadeler için kültür önemli bir yapı taşıdır. Türkçe konuşan bir kimse için kendi kültürünü yansıtan kalıp ifadeleri yeğlemesi beklenir. Almanya'da doğan Türk çocukları ise Türk kültür dünyasının dışında, ayrı bir coğrafyanın kültürü ve diliyle büyümesi dolayısıyla anadillerinde görülen bu bağlamdaki eksiklikler incelenmelidir. Çünkü Almanca ve Türkçe birbirinden oldukça farklı iki dil ailesine ait; farklı medeniyet alanlarının ürünleridir. Bu ifadelerin kullanılış biçimleri de bu doğrultuda değişiklik göstermesi beklenir. Kalıp sözlerle ilgili olarak yazdığı Almanca bir makalesinde kalıp sözlerin pragmatik özelliğine dikkat çeken Věra Höppnerová bu durumu, "Onlar sadece belirli işlevlere bağlı değildir, aynı zamanda kullanıldıkları bağlam ve durumlara da bağlıdır. Birçok karşılaştırmalı araştırma, kalıp ifadelerin dilden dile farklılaştığını ve bu yüzden dile özgü bir özellik taşıdığını ortaya koymaktadır." (Höppnerová, 2013, s. 22) sözleriyle vurgular.

Bu bağlamda, bu makalenin amacı, birçok çalışmanın araştırma nesnesi olan Almanya'da yaşayan Türklerin söz varlığı kullanımlarını incelemektir. 1960'lı yıllarda gerçekleştirdikleri işçi göçüyle Almanya'ya yerleşip hayatlarını orada devam ettiren ve 4. kuşağa kadar yetişen Almanya'da yaşayan Türkler, Almanya'nın popölasyonunda yer edinen önemli bir etnik grubu oluşturmaktadır. Alman kültürü ve dünya bakışıyla iki dilli yaşayan Türk gençlerinde ana dil eksiklikleri ve Alman diline olan yatkınlık söz varlığının önemli bir öbeği olan kalıp sözler üzerinden araştırılacaktır. Araştırmanın verileri, Instagram platformunda yer alan "Wissentürkei" sayfasından toplanacaktır. Bu sayfa, Almanya'daki Türk nüfusunun yoğun olarak etkileşimde bulunduğu bir platformda yer almakta olup, hedeflenen topluluğun dilsel davranışlarını doğrudan yansıtabilmektedir. Bu sebeple veriler bu sayfadan toplanacak olup kalıp söz olarak baş sağlığı dileyen, taziye, destek ifadeleri üzerinde durulacaktır.

Bu çalışma, bir ön araştırma niteliğindedir. Almanya'daki Türk toplumunda başsağlığı ifadelerinin kullanımını örneklem üzerinden ele almakta olup, daha geniş bir analizden yalnızca başlangıç noktasını içerir. İncelemenin dar kapsamı gereği, sadece bir Instagram paylaşımından seçilmiş veriler üzerinden genel eğilimler incelenecek, derinlemesine bir analizden kaçınılacaktır.

Yöntem

Bu makale çalışması, Almanya'da yaşayan Türklerin sosyal medya üzerinde kullandıkları kalıp ifadelerin kültürel ve sosyolengüistik bağlamda incelenmeyi amaçlanmaktadır. Araştırmanın veri seti, sosyal medya platformu Instagram üzerinden seçilen bir gönderiden toplanmıştır. Çalışmada başsağlığı ifadelerine odaklanılarak, Almancı Türk kullanıcıların bu ifadeleri nasıl ve hangi bağlamlarda kullandığı incelenmiştir. Bu betimleyici bir analiz çalışması olup, nitel araştırma yöntemlerine başvurulmuştur. Çalışmanın kısıtlı bir veri seti üzerinden gerçekleştirilmiş olması, sonuçların genellenebilirliğini sınırlamakta ve bir ön çalışma niteliğindedir.

1. Dil

Hayat birçok yönden desteklenen bir mekanizmadır. Bu mekanizmanın desteklenmesini sağlayan en temel öge dildir. İnsanoğlu yüzyıllar boyu dil hakkında birtakım fikirler yürütmüş ve bu gizemli, çok yönlü sistemi çözmek için uğraşmış ve uğraşmaktadır. Hayat, dili desteklerken, dil de hayatın içinde yer alan toplum, kültür gibi birçok yapı unsuruyla desteklenerek gelişmektedir.

Hayatın dili, dilin de hayatı şekillendirdiği bu karşılıklı ilişki, insanın düşünsel ve toplumsal gelişimini besleyen güçlü bir bağdır. Bu bağın bireysel ve toplumsal etkilerini daha iyi anlamak için, dilin insan yaşamındaki benzersiz rolüne dair şu değerlendirme oldukça çarpıcıdır:

"Çok karmaşık yapısına karşı, insanın doğduktan sonra birkaç yıl gibi şaşırtıcı kısa bir süre içinde öğrendiği dil, dili konuşan bireyin dünyaya bakış açısını ve düşünme biçimini belirleme, çevresindekilerle iletişimini, binlerce yılın birikimi olan bilgi varlığına erişmesini ve düşünsel gelişimini sağlama özellikleriyle yaşamımız boyunca bize eşlik eden çok önemli bir varlıktır." (Toklu, 2018, s. 11)

Bu bağlamda, dil, insanın dünyadaki bilgiye ulaşmasını ve bu bilgiyi içselleştirerek gelişmesini sağlayan güçlü bir mekanizmadır. Dil, insanlar arasında iletişim kurmanın yanı sıra, dünyanın nasıl algılandığını, düşünce dünyasının nasıl şekillendiğini ve insanlar arası etkileşimi belirleyen bir araçtır.

1.1. Dil ve Toplum

Dil ve toplum arasında öyle bir ilişki vardır ki, bu ilişki birbirini paralel olarak etkiler.

Toplumda olan gelişmeler dile yansırken, dilde olan gelişmeler de yine toplum üyelerinin dillerinde kendini göstermektedir. Bu sıkı ilişki şu sözlerle ifade edilmektedir: "Bireyler içlerinde yoğrudukları dilin kodlarıyla yaşar ve düşünce yapıları da yaşadığı toplum içinde inkişaf eden dil ile gelişir, dolayısıyla dil de toplumla beraber gelişir." (Dil ve Toplum)

Toplum kendi arasında birçok katmana ayrılabilen bir olgudur. Bir toplumda birçok toplumsal rol bulunur. Bu durum bireylerin dillerine de yansır. Bir öğretmenin konuşmasıyla bir öğrencinin öğretmeniyle konuşması aynı doğal dil içinde olmasına karşı farklı şekillerde ifade bulur. Küçük bir çocuğun konuşması ile ebeveynlerin konuşması; gençlerin kendi aralarında gerçekleştirdikleri diyaloglar, yaşlı insanların kendi aralarında yürüttükleri diyaloglardan farklıdır. Bu, dilin toplumsal açıdan farklılaştığını göz önüne seren bir durumdur.

Toplum ve dil ilişkisi dilbilimde toplum dilbilim disiplinin araştırma konusunu oluşturur. Saussure'ün dil anlayışında dilin toplumsal kullanımı, kültürle ilişkisinden bağımsız, kendi içinde bir sistem olarak değerlendirilir. Yani dil, dış etkenlerden muaf tutulup, sadece iç işleyiş dinamiklerine odaklanılarak incelenir. Ancak dil, yalnızca yapısal özellikleriyle ele alınabilecek bir sistem değil, çeşitli sosyal durumlarda, yaş, cinsiyet, sosyal statü, etnik köken gibi birçok sosyal katmanın etkisi altında değerşebilen bir olgudur. Bu etkileşim, toplum dilbilimi alanının doğmasına zemin hazırlamıştır. Canbulat ve Özşavlı (2019) toplumdilbilimi, dilin sadece dilbilgisel kurallarla değil, aynı zamanda toplumsal kurallarla öğretildiğini şu sözlerle savunmaktadır:

“Toplumdilbilim; dilin sadece dilbilgisi kuralları bilinerek açıklanabileceği, yapısı (Yapısalcılık) veya zihinle ilişkisi kavranarak açıklanabileceği (Üretici Dönüşümsel Dil Kuramı) görüşlerine tepki olarak doğmuştur. Çünkü dil öğrenilirken sadece dilbilgisi kuralları, yapısı veya zihinle ilişkisi öğrenilmez. Aynı zamanda dilin toplumsal kuralları da öğrenilir” (Canbulat & Özşavlı, 2019, s. 432).

Dil, yapısal niteliklerinin yanı sıra, kültürel ve toplumsal faktörlerin belirleyici etkilerini de içeren çok katmanlı bir sistem olarak değerlendirilmelidir. Dil toplumsal açıdan önemli bir mekanizmadır. Toplumdilbilim ise bu mekanizmanın derinliklerine inerek onu çözümlenmeye çalışan bir uzmanlık alanıdır. Berke Vardar, toplum dilbilimi şöyle tanımlar: *“Dil olgularıyla toplumsal olgular arasındaki ilişkileri, bunların birbirini etkilemesini, birbirinin değişkeni olarak ortaya çıkmasını, bir başka deyişle, bu iki tür olgu 4 arasındaki, eşdeğişirliği inceleyen karma dal.”* (Vardar, 2002, s.196) Dilin canlı bir mekanizma olarak sürekli gelişebilme özelliği, toplumsal dinamikleri de etkisi altına alabilmektedir. Toplumun değişmesi dili değiştirirken, dilde görülen değişiklikler de aynı şekilde toplum üzerinde etkili olabilmektedir.

Aksan (1980) dilin toplum için önemini *“toplum açısından, toplum dilbilimci gözüyle bakınca dil, yine en başta anılması gereken bir kurumdur. Dil olmadan insanların birlikte yaşamaları, anlaşabilmeleri, dolayısıyla bir toplumu oluşturmaları söz konusu olamayacağından dil bu açıdan da önemlidir; bir topluluğu topluma dönüştürür.”* sözleriyle ifade eder. Yani dil, ortak dil kullanıcıları arasındaki bağı güçlendirir ve bir kimlik, aidiyet ve ortak değerler kazanmalarını sağlar.

Toplum üyelerinin dili, kimin, hangi zaman diliminde kiminle konuştuğu, bu konuşmanın gerçekleştiği yer gibi birçok unsur toplum dilbiliminin araştırma konularındandır. Bunun yanında doğal dil olgusu içerisinde doğan azınlık dilleri de toplum dilbiliminin araştırma konuları arasında yer alır. 1960’lı yıllarda Almanya’ya gerçekleşen işçi göçü, bugün 4. kuşağa kadar varmış ve kendi öz kültüründen, dilinden ayrı topraklarda büyüyen gençlerin doğmasıyla sonuçlanmıştır. Bu durum Almanya’da doğup büyümüş iki dilli genç kuşakların Türkçe dil kullanımlarında birtakım eksiklikler gelişmesine sebep olmuştur. Türk çocuklarının dilinde saptanan eksikliklerin sebepleri *“Türkçenin etkili ve doğru kullanımı için aile içindeki eğitimin yetersiz olması hem dil girdisinin azlığından hem de aile içinde konuşulan Türkçenin yöresel dil kullanımı niteliğinden kaynaklanmaktadır.”* (Şengül & Göknur, 2016, s. 95) şeklinde açıklanmaktadır. Aynı zamanda Çakır’dan alıntılanığı üzere Almanya’da yaşayan Türkler tarafından kullanılan dilin, öz Türkçeden farklı özellikler gösterdiğini belirtmektedir. Mustafa Çakır’a göre, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının kullandığı Türkçe, memleketlerinin yöresel yapısını ve karakteristiklerini yansıtmakta ve standart dil özelliklerinden ayrılmaktadır. (Çakır, 2002, s. 40)

1.2. Toplum ve Söz Varlığı

Dil sistemi birçok öğeden meydana gelen ve birçok öğeyi içine alan bir organizmadır. Harfler, kelimeler, sesler bu sistemin ürünleridir ve iletişim kurmanın anahtarlarındandır. Sözcüklerden ibaret olmayan dil sistemi kültür, gelenek ve göreneklerden beslenir. Söz varlığını bu şekilde meydana getirir ve etkili bir iletişim sunar. Deyimler, özlü sözler, atasözleri, kalıp ifadeler gibi öbekler dilin ve bununla beraber iletişimin ayrılmaz parçalarıdır. Söz varlığının birer üyesidir.

Söz varlığı bir dilin en önemli yapı taşlarından biridir. Onlar, kültürel öğeleri içinde barındıran ve toplumun adetlerini, yaşam biçimlerini, dünyaya bakış açılarını yansıtır. Kullanıcıların duyguları, düşünceleri söz varlıklarıyla ifade edilir. Bu ifade ediş biçimleri yalnızca kelimelerle sınırlı değil; deyimlerle, atasözleriyle, kalıp sözlerle daha etkili, metaforik ve sembolik bir iletişim yaratabilirler. Bu, aynı zamanda insanın kimliğini de oluşturmaktadır. Kimlik ve dilin arasındaki bağlantı şöyle açıklanır: *“Kişi, grup, topluluk veya ulusların kendilerini tanımlarken kullandıkları ifadeleri ve yer aldıkları ilişki ağları onların kimlikleriyle yakından ilişkilidir.”* (Aslan, 2019, s. 114)

Bu bağlamda düşünülürken, kültürden beslenen dil olgusu bireylerin kimliklerinin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Söz varlığı da bu durumun gerçekleşmesinde önemli bir etkidir. Almanya’da dünyaya gelmiş birçok Türk genci, ana dillerini kullanırken karşılaştıkları en büyük zorlukların temelinde çeşitli sebepler bulunduğu, yapılan bir araştırmada belirtilmiştir. Araştırmada, dil yetersizliklerinin sebepleri arasında söz varlığı ve alfabe sorunu olduğu sonucuna varılmıştır. (Şengül & Göknur, 2016)

Kültür, toplumların birleşmesi ve dili şekillendirmesi açısından önemli bir etkidir. Toplum üyelerinin ifade ediş biçimleri, dünya tasavvurları diline yansır, kültürel bir ifade tarzı oluşur. Düşünme biçimi dil aracılığıyla gelişir; dil aracılığıyla söze dökülür. Duyguları ifade ederken kullanılan deyimler kültürel ifade ediş tarzları arasındadır. Bunun yanında zorunluluk itibarı ile kullanılan *“geçmiş olsun, başın sağ olsun, hayırlı olsun”* gibi birçok kalıp ifadeler de kültürden kültüre farklılaşır. Almanya’da yaşayan Türklerin iki farklı dünya görüşü ve kültürle donanmış dile sahip olmaları birtakım eksiklikler doğurabilmektedir. Çolak, bireylerin kültürel çevreleri ve düşünce farklılıkları konusunda önemli bir açıklama yapmaktadır. O, biyolojik varoluşun ötesinde, kültürel bir varoluşun başlangıcını da işaret eder:

İnsan doğumu, biyolojik bir süreç olmakla birlikte, aynı zamanda kültürel bir varoluşun da başlangıcıdır. Çünkü insan, gelişip büyüyebileceği bir coğrafyaya doğduğu gibi bir kültüre ve bu kültürün göreceli gerçekliğine de atım atar. İnsan nasıl ki hayvanlar, bitkiler ve eşyalar gerçekliği içinde kendi varlığını konumlandırır ve merkez kabul ederse; zihniyeti ve toplumsal kimliği de var olduğu ve kendisini anlamlandırdığı kültür çerçevesi dahilinde çeşitli bakış açıları ve düşünce biçimleri kazanır. (Çolak, 2020, s.11)

1.3. Toplum ve Ana dil

Bildirişim gerçekleştirmek için ihtiyaç duyulan birçok faktör anadili aracılığıyla sağlanmaktadır. İnsanın birincil dili olarak düşünce dünyasının şekillendirerek algı dünyasını zenginleştirir. Ana dil, çocukluk döneminden itibaren İnanışına yanında yer alır ve öz benliğini en belirgin şekilde öne çıkarır. O, insana doğduğu günden itibaren eşlik eder ve onun duygu dünyasından düşünce dünyasına kadar geniş bir ifade repertuarını ortaya koyar. Düşünsel kapasite, duygusal uyum ve toplumsal ilişkiler gibi unsurların gelişiminde öncül rol oynamaktadır.

TDK (2024) sözlüğü ana dil için *“Çocuğun ailesinden veya içinde yaşadığı topluluktan edindiği dil.”* şeklinde bir tanım yaparken, Almanca DUDEN (2024) Sözlüğü’nde ise *“bir insanın çocukken (ebeveynlerinden) öğrendiği ve dil kullanımında birincil olarak sahip olduğu dil.”* şeklinde tanımlar. Aynı şekilde birinci dil

(Erstsprache) olarak arandığında ise “çok dillilik durumunda ilk olarak öğrenilen, en çok ağır basan dil.” Şeklinde bir tanımlamada bulunmaktadır. Buna ilaveten ise verdiği örneklerde çoğunlukla ebeveynlerin dilinin de çocuğun birincil dili olduğunu belirtmektedir. Ancak toplum dilbilimsel yaklaşım birinci dil ve ana dili konusunda bireysel, daha doğrusu toplumsal açıdan bir ayrım yapar. Bireysel çok dillilik açısından birinci dil, öncelikli olarak edinilen dil olarak görülmekte; ana dil ise, dil kullanıcılarının ortak kültürel paylaşımları ve etkin bir biçimde bağlı hissettikleri dil olarak belirtilmektedir. (Olariu, 2017, s. 304)

Ana dil, kimlik oluşturma konusunda önemli bir rol oynar. Toplumlara birbirine kenetleyen ve toplum kültürünü, dünya görüşünü biçimlendiren başat bir faktördür. Bu sebeple Almanya’da doğup büyüyerek farklı bir dünya algısı ve kültürü içinde büyüyen gençler kendi ana dillerinden kopukluklar yaşaması olası bir durumdur. Kültürel öze ait bilinçte eksiklikler gözlemlenebilmektedir. Kültürel aidiyet bilincinin temelini ise, bireyin anadilini yaşatması ve koruması oluşturmaktadır. Doğan Aksan ana dilini ve önemini şöyle ifade eder:

Ana dili (Muttersprache) anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkili bulunan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireylerin toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dildir. Ana dili bir toplumun geçmişten geleceğe bütün değerlerini içinde barındırır. Ana dili bir nevi o milletin kimliğidir. Millet olma bilinci ancak ana dilinin en iyi şekilde muhafazasıyla gerçekleşebilir (Aksan,1980, s. 81).

1.3.1. Ana Dil ve İki Dillilik

Ana dil, bireyin öğrendiği ilk dil olarak insanın zihinsel süreçlerinin işleminde temel araçların başında gelmektedir. Küreselleşen dünya ve göç gibi önemli olaylar neticesinde farklı ülkelerde dünyaya gelen bireyler ikinci bir dil edinim süreci geçirir. Bu bireyler, anadillerinin yanında erek ülkenin dilini konuşup sosyal etkileşimlerini bu dil üzerinden sürdürür.

Araştırmacıların iki dillilik üzerine belirlediği kriterleri, farklı yaklaşımların doğmasına neden olmuştur. İki dillilik kavramı, çok yönlü bir kavram olarak literatürde yer almaktadır. Genel olarak dil hakimiyeti üzerinden değerlendirilen bu olay, bir yaklaşımda ana dile olan yakınlığıyla ilişkilendirilirken, bir diğer yaklaşımda orta derecede konuşabilmek yeterli görülmektedir.

Araştırmacıların iki dillilik üzerine belirlediği kriterleri, farklı yaklaşımların doğmasına neden olmuştur. İki dillilik kavramı, çok yönlü bir kavram olarak literatürde yer almaktadır. Genel olarak dil hakimiyeti üzerinden değerlendirilen bu olay, bir yaklaşımda ana dile olan yakınlığıyla ilişkilendirilirken, bir diğer yaklaşımda orta derecede konuşabilmek yeterli görülmektedir.

Bu yaklaşımlardan biri olan geleneksel bakış açısına göre iki dillilik, maksimalist ve minimalist yaklaşım olarak iki farklı perspektiften yorumlanmaktadır. Bican'ın belirttiğine göre, iki dilliliğin başlangıcına odaklanan ve ikinci dilde asgari düzeyde yetkinlik gösterebilme durumunu benimseyen minimalist yaklaşım ve ikinci dile ana dil seviyesinde hâkim olabilme durumuna odaklanan maksimalist yaklaşım bu iki kavramı farklı açılardan ele alır (Bican, 2017, 358-360). Oldukça karmaşık bir kavram olarak kesin bir tanımla yapılamayan iki dillilik kavramı üzerine geleneksel yaklaşımların yanında, farklı boyutları da ele alan yaklaşımlar bulunmaktadır.

İki dillilik üzerine yapılan araştırmalar, dilin işlevsel boyutunu ve değişken yapısını farklı açılardan ele almaktadır. Dilin çeşitli bağlamlarda farklı işlevlerde kullanılması ve zaman içinde sürekli değişen bir yapıya sahip olması, iki dilliliğin statik bir yapıdan ziyade dinamik bir olgu olduğunu göstermektedir. Dil kullanımının, bireyin davranışlarıyla şekillenen bir fenomen olarak görülmesi, dilin bireysel ve toplumsal etkenlerle uyum içinde değişebileceğine

işaret eder. Bu bağlamda, iki dilli bireylerin her iki dille düzenli ve sürekli iletişim halinde olmaları, onları iki dillilik kategorisine dahil etmenin önemli bir ölçütü olarak değerlendirilmektedir (Bican, 2017, 361-362).

Almanya’ya göç eden ilk Türk topluluğunun karşılaştığı en temel sorunlardan birini dil engeli oluşturmaktaydı. Bugün 4. jenerasyona kadar çoğalmış olan bu topluluk, Almanya topraklarında doğup büyüyerek bu toplumun sosyal yapısı, kültür dünyasını özümsemeleri kaçınılmazdır. Sosyal hayatın Almanca olarak akması, okulda, işte Alman diliyle iletişim kurulma zorunluluğu Türklerin Almanca’yı öğrenmelerini zorunlu hale getirmiştir. Sosyal etkileşimler ve günlük yaşam dinamikleri neticesinde Alman diline vakıf bireyler, evlerinde

Türkçe, kimi zaman Almanca Türkçe karışık iletişim sergilemektedir. Böylece her iki kültür ve dil arasında köprü kurarlar.

Farklı ölçütlerle ele alınan iki dillilik olgusu alan yazında edinim koşullarına göre ele alınmaktadır. Bu koşullar, iki dilliliği anlayabilmek için önemlidir. Bu, eşzamanlı (simultaneous bilingualism), birbirini izleyen iki dillilik (sequential bilingualism) ve dilsel ölçütlere göre eş güdümlü, eklemeli ve bağımlı iki dillilik olarak ve psikolojik, sosyal ve dilsel etkilerin görüldüğü eklemeli ve eksiltili gibi türlere ayrılmaktadır (Yalçın Yılmaz, 2016, s. 1645-1646).

İkinci dil edinen çocuğun ana dilini ve ikinci dili eş zamanlı bir şekilde öğrenmesi eşzamanlı ölçütü yansıtırken, önce ana dilini öğrenip 3 yaşından itibaren diğer dili öğrenmeye başlaması ise birbirini izleyen iki dillilik olarak değerlendirilmektedir.

Almanya’da doğan çocuklar üzerinden bu durumu örneklemek gerekirse, Almanya’da doğup büyüyen ve doğduğu andan itibaren eşzamanlı olarak hem Türkçe hem de Almancaya maruz bırakılan çocuklar eş zamanlı iki dillilik sınıfında yer alması gerekir. Aynı zamanda birbirini izleyen iki dillilik için ise şöyle bir örnek verilebilir: Almanya’da doğup, önce anadilini ardından okula başladığında ikinci dilini edinen çocuk sıralı bir şekilde dil edinir.

Bu kriterlerin yanında dilsel ölçütlere göre de sınıflandırılan bireyin edindiği her iki dil farklı sosyal bağlamlar içerisinde edinilirken, eklemeli iki dilde ise her iki dil farklı şekilde belleğe işlenmekte ve dil öğrencisi birey her iki dili belleğine farklı göstergelerle depolamaktadır. Bağımlı iki dillilik ise öğrenilmiş olan birinci dilden yardım alınarak, ona bağımlı bir şekilde edinilmesini anlatmaktadır.

Almanya’da doğup büyümüş bir kimsenin sosyal hayatında etkileşim içinde bulunduğu insanlarla Almanca, evde ailesiyle Türkçe konuşarak anadilini edinebilmesi eşgüdümlü iki dillilik olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında okulda öğrendiği bir kelimeyi, örneğin “*Stuhl*” (sandalye) kelimesini zihninde “*Stuhl*” olarak depolarken, sandalye kelimesini ise sandalye olarak depolar, fakat her iki gösterenin işaret ettiği nesne aynı kavram içindir. Bu ise eklemeli iki dilliliği temsil eder. Türkçe öğrenmiş bir bireyin Türkçe yardımıyla Almancayı öğrenebilme durumu ise bağımlı iki dilliliğe bir örnek olarak verilebilir.

Almanca’nın ve Türkçe dillerinin ikisiyle de yoğrulan ve bu dillerin ikisini de kullanmak zorunda hisseden çocuklar, sosyal hayatlarında pek çok zorlukla karşılaşabilmektedir. Sosyal çevrede Almanya’nın baskın olması Almanca iletişim kurma zorunluluğu, eğitim hayatını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu durum, iki dilli olmanın eksileri arasında değerlendirilebilir. Bu konuda

ebeveynlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Hayatın her alanında karşılaşılabilecek bir durumdur. İyi derecede anadil hâkimiyeti, verimli bir bilgi alışverişi sağlamanın temelini oluşturmaktadır. Bu durum şöyle açıklanmaktadır:

Özellikle çift dilli çocukların ebeveynleri çocukların eğitim süreçlerinde etkin rol oynamaktadırlar. Çocukların ailede ve yaşanan sosyal çevrede iki farklı dilin konuşulmasıyla üzerlerinde bir baskı vardır. Çocuklar iki dile de yeterince hâkim olamayıp kelime ve yapısal olarak iki dilin özelliklerini birbiriyle karıştırmaktadır. Sonuç olarak çift dilli bu çocuklar sağlıklı bir iletişim gerçekleştirememektedirler (Okuyan & Özdemir: 2023, s.3).

Ana dil, bireylerin kültür ve kimlik oluşturabilmesinin temellerini oluşturan yapı taşları arasında bulunur. Gençlerin okul hayatlarında karşılaştığı birçok sorunun ana dillerinde görülen eksiklikten kaynaklandığı söylenebilir. İki dili iyi öğrenebilmenin temelinde iyi bir ana dili, ana dilinin ve kendi öz kültürüne ait öğeleri, deyimleri, kalıpları iyi bir şekilde ifade edebilmesi gerekmektedir:

Anadili gelişmeyen bir bireyin, çok dillilik ve çok kültürlülük akımının etkisiyle kendine ve sosyal çevresine yabancılaşma tehlikesi vardır. Bir çocuk ancak ilişki kurduğu kişilerle olan ilişkisi sayesinde kullandığı dili öğrenir. Bu nedenle özellikle yurt dışında, anadilinin konuşulduğu çevreden uzak yetişen çocuklarda evde konuşulan dil özel bir anlam ve önem kazanmaktadır. Çünkü anadili eğitimi yalnız dil becerileri kazandırmayı amaçlamaz; onun geliştireceği nitelikler arasında "doğru düşünmek, kişilik geliştirmek, topluma uyabilmek,

Türk ve dünya kültürünü kazanmak" da vardır. (Göğüş, 1983, aktaran Çakır, 2002-2003, s. s.46)

2. Kalıp Sözcükler ve Almanya’da Yaşayan Türkler in Kalıp Söz Kullanımları

Dilin güçlü bir sistem özelliği, iletişimin her alanında kolaylık sağlayarak insan hayatını daha pratik hale getirir. Bilişsel süreçler vasıtasıyla bildirişimi daha verimli ve etkin hale getirmek mümkündür. Dilin beyinde işleniş mekanizması bazı ifadelerle sabit ve kalıcı bir kullanım biçimi kazandırır.

Bildirişim esnasında kalıp haliyle zorlanmadan iletişimin gidişatına göre sabit ifadelerle başvurulur. Günlük iletişim ağının ayrılmaz bir parçası bu ifadelerden oluşur. Söz gelimi dışarda rastlanan bir tanıdığa selam vererek sohbet edip daha sonra hali ve hatırı sorulur, teşekkür edilir. Bu durum yaşamın farklı alanlarında da geçerlidir. Yeni evlenen bir çiftte mutluluklar dilemek için "Allah bir yastıkta kocatsın, mutluluğunuz daim olsun"; yeni bebek sahibi olan bir kimseye "Allah analı babalı büyütsün, damatlığını da görün" gibi ifadelerle başvurulur. Krisztina Mujzer-Varga bunu şu sözlerle ifade eder: "Dil edinimi ve bir dilin kullanımında yaratıcılığın yanında rutinlik de önemli bir rol oynamaktadır. Bu rutinlik birçok kelimededen oluşan, bir bütün olarak zihinde depolanan ve bu sabit haliyle kullanılabilen bu tür ifadelerin işleyişle geçişliyle kendini göstermektedir." (Mujzer-Varga, 2016, s. 181)

Kültür, kalıp ifadeler için önemli bir fenomendir. Her dil, kültürden beslenerek kendini bu doğrultuda yaratır ve bu dünyaya bakışı üzerinde etkili olur. Gördüğü manzara bir başka dil manzarasından farklıdır. Farklı kültürlere sahip her toplum üyesi, dünyaya başka pencerelerden bakar. Kalıp ifadeler de kültüre özgü bu durumdan görevine düşeni yerine getirir. Bu şekilde, kalıp

ifadeler de kültürel değerlerin bir yansıması olarak ortaya çıkar. Bu durum şöyle ifade edilmektedir: "Bir dil topluluğunun sosyokültürel kurallarının ifade ediş biçimi olarak kalıp sözler (Alm. Routineformeln), iletişim içindeki kültüre özgü davranış kalıpları için temel oluşturur. Kültürel bağlayıcılık ve duruma özgü oluşları kalıp ifadelerin belirgin özellikleri arasında yer alır." (Öztürk, Ünal, & Kaya, 2018, s. 216)

Toplumsal normların ve değerlerin biçimlenmesinde başat bir role sahip kalıplaşmış yapılar, toplum üyelerinin davranışlarını düzenleyen yön belirleyici dil parçaları olarak hizmet etmektedir. Toplum içindeki sosyal ilişkilerin belirlenmesinde önemli bir faktör teşkil etmektedir.

Kalıp sözcüğünden de anlaşılacağı üzere, sabit ve donmuş bir şekilde kullanılagelen kalıp sözler, sabit dil birlikleri arasında konumlanmaktadır. Belirli sosyal ve kültürel bağlamlarda anlam kazanır ve esnek yapıdadırlar. Bireyler arası iletişimde gelenekselleşmiş bir rol üstlenmeleri ve toplumun kültürel değerlerini ve ortak ifade biçimlerini yansıtmaları bakımından önemli dil ürünlerindedir. Hürriyet Gökdayı, kalıp sözlerini şöyle tanımlamaktadır:

"Kalıp sözler, bir toplumun bireyleri arasında belirli iletişim durumlarında geleneksel olarak kullanılan, duyguları, düşünceleri ve dilekleri açığa vuran, en az iki sözcükten oluşan ve tek bir kavramı mecazsız olarak karşılayan, zaman ve kişiyi gösteren ekler dışında biçim olarak hep aynı kalan, kullanım yerleri sınırlı kalıplaşmış sözcük dizileri." (Gökdayı, 2015, s. 69)

Onlar, bir toplumun dil ve kültür yapısını yansıtan bir aynadır. İletişim esnasında geleneksel iletişim normlarını yansıtmakta ve sabit yapıları ve mecaz içermeyen anlamlarıyla işlevsel bir kolaylık sağlamakta ve toplumsal aidiyet duygusunu pekiştirmektedir. Kalıp ifadeyi kullanan kişiler arasında bir yakınlık ve ortak kültürel bağ kurar. Aynı zamanda belirli bağlam ve ortamlarda kullanılan bu ifadeler, anlam ve duyguların doğru şekilde aktarılmasını sağlar.

Kalıp sözler toplumun gelenekselliğini sergileyen dil birlikleridir, ancak her dil farklı bir düşünce dünyasının ürünüdür. Algılar, görüşler dilden dile farklılaşmaktadır. Bu doğrultuda ifade ediş biçimlerine yön veren toplumlar, algılarını söze dökerken de farklılaşır. Normatif, düşünsel ve kültürel izler anlatım tarzlarını biçimlendirir. Kültürel kimlik kazanımını güçlendirir. İki dilli bireyler için çeşitli dil dünyaları oluşturmalarını sağlar, çünkü iki dillilik dünyaya farklı pencerelerden bakabilmeyi olanaklı hale getirir; farklı bakış açıları geliştirmeyi ve daha esnek bir algılayış şekli yaratır.

Toplumların dünyayı kendi benimsedikleri bakış açısıyla yeniden inşa etmesi iki dilli bireylerin dil anlayış mekanizmalarını daha iyi kullanabilmelerine katkıda bulunur. Almanya’da doğan Türk çocukları, Türkçe olarak kullandıkları kalıp sözlerle kendi kültür dünyalarını yansıtırken, sosyal etkileşimde buldukları insanlarla Alman düşünce sistemine göre göre dil kullanımı gerçekleştirir, alman düşünce sistemini benimser:

Nörolojik ve bilişsel avantajların ötesinde çok dilliliğin dilsel-pragmatik yönü de ihmal edilemez. Çok dilli bireyler, farklı bir dünya görüşüne sahiptir. Başka bir dilin gözlüğüyle farklı dilsel görüşlerle tanışır. Böylece eylemleri daha esnek hale gelir. Örneğin bazı diller aynı olayı farklı şekillerde ifade eder. Yağmurdan ıslanan bir birey İtalyanca’da *sono tutto bagnata*, baştan aşağı duş aldım,

der. Ya da Almanca'da kültürelliği yansıtan birçok deyimse ifade vardır: Almandada safra kesesi (Alm. Galle) öfke ile ilişkilendirilir. Mir läuft die Galle über ya da mir kommt die Galle hoch (safra kabarıyor) anlamındadır. Türkçede ise bu ziyade açıklıkla ilişkilendirilir. Safra bastırmak (Galle unterdrücken) ifadesini açıklık bastırmak anlamında söylenir (Riehl, 2006, s.20).

Dil fenomeni, birçok sosyal katmanı içinde barındıran bir ögedir. Aynı toplum içinde yer alan bireylerin dili bu toplumsal bağlam çerçevesinde şekillenebilir. Bir takım toplumsal roller, yaş, cinsiyet, sosyal statü vb. unsurlara göre dil kullanımındaki değişiklik kalıp ifade kullanımında da gözlemlenmektedir. Toplumsal faktörler tarafından indekslenen kalıp ifadeler önemli sosyolengüistik birimler arasında yer alarak dilin dinamik yapısını ortaya koyar. Bu bağlamda, "Mübarek ve hayırlı" sözcüklerini içeren kalıp sözlerin toplumun dindar kesimi tarafından tercih edildiği, kutlu ve iyi sözcükleriyle oluşanların ise daha seküler bir toplum anlayışını temsil ettiği belirtilmektedir. (Bayraktar, 2022, s.49)

Türkçede bir kişinin kaybı ardından acıyı paylaşmak ve üzüntülerini iletme için sıkça kalıp ifadeler kullanılmaktadır. Toplumsal bir dayanışma sağlayan taziye ifadeleri Türk kültüründe önemli bir yer tutar. Yakınını kaybeden bir kimseye "Başın sağ olsun, Allah rahmet eylesin, mekânı cennet olsun" gibi sözlerle destek verilir. Türkçe başsağlığı ifadelerinde dini inanç önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple birçok taziye içeren kalıp ifade, dini inanç üzerine kuruludur. Bu durum şu sözlerle açıklanmaktadır:

"Toplumumuzda sosyal hayatın şekillenmesinde ve düzenlenmesinde önemli etkenlerden biri dini inançlar ve bunun dile yansımaları en net şekilde doğum, evlilik, ölüm kapsayan yaşamın devamını ve nihai amacını içeren döngüde görülür. Dini inanç açısından kişinin dünyaya gelişi, evliliği ve ölümü üzerindeki mutlak güç ve irade Tanrı'ya aittir." (Bayraktar, 2022, s. 68-69).

Almancaya ait baş sağlığı dilemek için kullanılan kalıp sözler arasında en bilineni ve en sık kullanılan "mein Beileid, mein herzliches Beileid, mein aufrichtiges Beileid, herzliches Beileid", ifadesidir (Mahdi, 2010, s.250). Direkt Türkçe karşılığıyla benim başsağlığım anlamındadır.

Türkçede "başın sağ olsun, başımız sağ olsun", özne, yüklem içeren basit bir cümle yapısında, Almanca da ise aitlik zamiri ve isimden (Beileid) oluşan bir isim tamlamasıdır. İfade kendi başına bir yüklem içermez.

Almanca "mein Beileid" ifadesini bir cümle yapısında, yüklemle birlikte kullanmak mümkündür. Ancak, bu türde bir ifade resmi bir bağlam içermektedir. Örneğin "ich möchte mein herzliches Beileid aussprechen" ifadesi hem bir özne (ich) hem bir ana fiil (aussprechen) ve yardımcı bir fiil'den (möchten) oluşur. Türkçe olarak "candan başsağlığımı dilemek istiyorum" şeklinde düşünülebilir. Ancak, ifadenin işlevinde bir değişiklik olmaz; "mein Beileid, herzliches Beileid" kalıpları aynı işlevi görmektedir. "Möchten" fiili cümleye anlam, başsağlığı dileme arzusu değildir (Mahdi, 2010, s. 252-253).

Alman dilinde yer alan kalıplaşmış taziye ifadeleri arasında "meine aufrichtige Anteilnahme, wir fühlen/ich fühle mit dir, darf ich Ihnen mein Beileid ausdrücken?" Gibi kalıpları da bulmak mümkündür. Bu ifadeler, salt "mein Beileid" kalıbından küçük bir farkla ayrılır; resmiyet düzeyleri daha yüksektir (Mahdi, 2010, s.

250-255).

Hızla artan teknolojik gelişmeler, toplumsal hayatı büyük oranda etkisi altına almıştır. Cep telefonları, tabletler, dizüstü bilgisayarlar hemen hemen tüm toplumlarda en çok kullanılan araçlar arasında sayılabilir. Yaşam biçimini önemli oranda etkileyen bu araçlarla birlikte iletişim anlayışı çeşitlilik kazanmıştır. Bu bildirişim ağı, konum fark etmeksizin her yerden sağlanmaktadır. Dünyanın başka ucundaki biriyle anlık iletişim imkânı sunmaktadır.

Toplumsal hayatı çevreleyen teknolojik gelişmeler sonucu yeni bir dil ortaya çıkmış ve kullanıcıların dilsel pratikleri üzerinde önemli etkiler bırakmış, dile yeni değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Kullanıcılar, yazılı dili kısa ve öz, dilbilgisi kurallarına dikkat etmeden, kısaltmalarla kullanmakta, çeşitli emojilerle duygusal durumlarını yansıtmaya çalışmaktadır. Toplumda meydana gelen değişikliklerin dil üzerindeki etkisi açıktır ve bu değişiklikler sosyal medya dili gibi yeni sosyal dil formlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Sosyal medya dili düşüncelerin, duyguların ifade edildiği ve dilin etkili bir biçimde kullanıldığı bir platformdur. Bu durumda beraber sosyal medya dili, yeni bir sosyal dil ortaya çıkarmış ve dil araştırmalarına yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Dilin bu dijital platformlarda çeşitlenmesi, toplum dil bilim açısından yeni araştırma alanları yaratmaktadır. Dilin bu dijital platformlarda çeşitlenmesi, toplum dil bilim açısından yeni araştırma alanları yaratmaktadır. Kara, sosyal medya dilinin, toplumun farklı dil biçimlerini nasıl etkileyip geliştirdiğini şöyle açıklamaktadır:

Karakterler, tarzlar, yeni kimlikler toplum alanında mekâna, zamana, diyaloglara ve yaşamın diğer alanlarına göre bir dil varyasyonu geliştirmektedir. Bunun içinde entelektüel dilden halk diline, araştırma sorgulama dilinden eğlence diline yeni dil kümeleri ve keşifleri söz konusudur. Toplum ile dil arasındaki ilişkileri, birbirini etkilemesini konu alan toplum dil bilim ise toplum içindeki farklı dil türlerini de inceleme alanına katmaktadır. Bu açıdan bakınca sosyal medya toplum dil bilim için yeni mekân ve coğrafyalar açmakta ve burada oluşturulan dil de toplum dil biliminin inceleme alanına girmektedir (Kara, 2016 s.3324).

2.1. Almanya'da yaşayan Türklerin Kalıp Söz Kullanımı

Türkçeye Ait Kalıp Söz Kullananlar

Instagram platformunda "Wissentürkei" adlı hesap üzerinden toplanan ifadelerin yer aldığı paylaşımlar Almanca dilinde gerçekleştirilmektedir. Verilerin toplandığı paylaşımın Orijinal hali ve Türkçe çevirisi aşağıda yer almaktadır:

"die Ingenieurin Zahide Güçlü, eines der fünf Opfer des Terroranschlags auf das TUSAŞ-Unternehmen, verlor ihr Leben, als sie am Eingang Blumen abholen wollte, die ihr

Mann geschickt hatte."

"TUSAŞ'a düzenlenen terör saldırısının 5 kurbanından biri olan, mühendis Zahide

Güçlü, kapı girişinde, eşinin yolladığı çiçekleri beklerken hayatını kaybetti."

Kullanıcı 1: Allah rahmet eylesin mekânı cennet olsun

Kullanıcı 2: Allah sabırlar versin; {... yazılacak çok şey var esasen ama neyse...}

Kullanıcı 3: Çok acı Çok Allah eşine sabır versin

Kullanıcı 4: Mekânı cennet olsun. Allah yakınlarına sabırlar versin

- Kullanıcı 5: Toprağı bol mekânı cennet olsun
 Kullanıcı 6: Allah rahmet eylesin. Terörü lanetliyoruz!
 Kullanıcı 7: Allah rahmet eylesin
 Kullanıcı 8: APO kat*ildir. O yaratığın nefes alması bile haram.
 Şehitlerimizin mekânı cennet olsun.
 Kullanıcı 9: Allah rahmet eylesin
 Kullanıcı 10: Allah rahmet eylesin
 Kullanıcı 11.: Allah rahmet eylesin
 Kullanıcı 12: Mekânı cennet olsun
 Kullanıcı 13: Başımız sağ olsun
 Kullanıcı 14: Allah rahmet eylesin mekanları cennet olsun
 inşaallah
 Kullanıcı 15: Allah rahmet eylesin mekanları cennet olsun
 Kullanıcı 16: Allah rahmet eylesin mekânı cennet olsun
 Kullanıcı 17: Allah rahmet eylesin
 Kullanıcı 18: Allah rahmet eylesin! Sarı torbaları doldurun
 Kullanıcı 19: Allah rahmet eylesin mekânı cennet olsun inşaallah
 Kullanıcı 20: mekanları cennet olsun gene suçsuzlar ölüyor
 Kullanıcı 21: Allahtan rahmet diliyorum mekânı cennet olsun
 yaralılara da acil şifalar dilerim
 Kullanıcı 22: Allah rahmet eylesin
 Kullanıcı 23: Allah rahmet eylesin mekanları cennet olsun
 inşaallah
 Kullanıcı 24: Allah rahmet eylesin
 Kullanıcı 25: Zalimler için yaşasın cehennem... Allah rahmet
 eylesin
 Kullanıcı 26: mekânı cennet olsun Allah rahmet eylesin.
 Kullanıcı 27: Allah rahmet eylesin
 Kullanıcı 28: Allah Rahmet Eylesin
 Kullanıcı 29: Allah Rahmet Eylesin Mekânı İnşallah Cennet Olur
 Kullanıcı 30: Allah rahmet eylesin mekânı cennet olsun
 Kullanıcı 31: Lanet olsun! Rabbim geride kalanlara sabır versin
 Kullanıcı 32: şehitlerimizin mekânı cennet olsun
 Kullanıcı 33: Besler mekânı cennet olsun. Rabbim peygamber
 efendimize komşu eylesin.

2.2. Almanca-Türkçe Karışık Kullanılan İfadeler

- Kullanıcı 34: Mekânı cennet olsun und dem ehemann wünsch
 ich viel Kraft
 Kullanıcı 35: geplanter Angriff der CIA auf das heiligtum der
 Türkei, Das war einfach eine Warnung an Erdoğan, wenn er weiter
 mit Putin an einem Tisch sitzt und zum Zeitpunkt war
 Erdogan bei Putin. PKK hätte niemals diesen Angriff machen
 können. Trotzdem Allah rahmet eylesin einfach traurig.
 Kullanıcı 36: Allah rahmet eylesin mekânı cennet olsun schlaf
 in frieden
 Kullanıcı 37: seit 40 jahren wird die Türkei von diesen
 Terroristenanhänger der PKK und deren Terrororganisation
 terrorisiert. Seit 40 Jahren müssen türkische Menschen wegen der
 PKK und deren verlängerte Arme sterben. Ruhe in Frieden Zahide
 Paylaşımın altındaki ifadelere bakıldığında, kullanıcıların
 neredeyse tamamının Almanca yazmasına rağmen Türkçe bir kalıp
 söz kullandığı görülmektedir. Kullanılan kalıp ifadelerin hepsi dini
 bir içerik taşımaktadır: *Mekânı cennet olsun, başımız sağ olsun,*
Allah Rahmet eylesin, Allah eşine Sabır versin, Rabbim geride
kalanlara sabır versin, Allah sabırlar versin, toprağı bol mekânı
cennet olsun, mekanları cennet olsun, yakınlarına sabır versin,
Allahtan rahmet diliyorum.

Kullanıcılar, aynı doğrultuda Allah'tan rahmet dilemektedir. Ölen kişinin yakınlarına destek vermek amacıyla yakınlarına sabır dilenmekte, aynı zamanda ölen kişi için Tanrı'dan rahmet istemektedirler. Bu kişiler, "*mekânı cennet olsun, toprağı bol olsun, Allah rahmet eylesin*" şeklinde ifadelerle başvurmaktalardır. Türkçe kalıp söze başvurulması, Türk kültürüne özgü bağlılıklarını ve dini kimliklerini göstermektedir.

Kullanıcılar arasında yalnızca 4 Kullanıcı Almanca ve Türkçe ifadelerle yer vermiştir. "*Mekânı cennet olsun*" ifadesinin ardından sabır dilemek için Almanca bir ifade tercih etmekte; bir başka kullanıcı ise yazdığı Almanca mesaj ardından Türkçe bir kalıp söz kullanmıştır.

Diğer bir kullanıcı ise hem Almanca "*Allah Rahmet eylesin*" hem de "*Schlaf in Ruhe (huzur içinde uyu, mekânın cennet olsun)*" şeklinde bir ifadeye yer vererek Almanca ve Türk kültürlerine olan yakınlığını sergilemektedir.

Başka bir kullanıcı ise ilk olarak Türkçe olarak başsağlığı ifadesi kullanmış, farklı bir mesaj olarak ise Almanca bir mesaj ardından "*schlaf in Ruhe*" şeklinde bir kalıp kullanmıştır.

Almanca kullanılan kalıp ifadelerde "*huzur içinde uyu*" ifadesinde herhangi bir dini anlam yatmaz, ölen kişinin huzurla uyuması emir kipiyle dile getirilmektedir. Türkçede ise bu ifadeler dilek-istek kipiyle çekimlenmektedir: *Cennet olsun, rahmet eylesin, sabır versin, toprağı bol olsun, başımız sağ olsun,*

Türkçede hem ölen kişilerin yakınlarına hem de ölen kişiye yönelik bir dilekte bulunulurken, Almanca ifadelerde direkt ölen kişiye yöneliktir:

Schlaf in Ruhe(huzur içinde uyu) ya da ruhe in Frieden(huzur içinde dinlen)

Bulgular

Dil Tercihi ve Kültürel Bağlılık: Almanya'da yaşayan Türklerin sosyal medya üzerinde başsağlığı gibi duygusal ifadeler içeren kalıp sözleri kullanırken, Türkçe ve özellikle dini içerikli ifadeleri tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Almanca olarak yapılan bir paylaşım altında dahi çoğunlukla Türk kültürüne özgü kalıp ifadelerin kullanılması, bireylerin kültürel kimliklerine ve ana dillerine olan bağlılıklarını ortaya koymaktadır.

Dini ve Kültürel Farklılıklar: Türkçe başsağlığı ifadelerinin çoğunlukla dilek-istek kipiyle ve dua içerikli olması dikkat çekmiştir. Örneğin, "*Allah rahmet eylesin,*" "*mekânı cennet olsun*" gibi ifadeler kullanılırken, Almanca ifadelerde daha düz bir emir kipi kullanılmıştır ("*Schlaf in Ruhe*" gibi). Bu fark, iki dilin ve kültürün duygusal ifade biçimindeki farklılıkları yansıtmaktadır.

Dilsel-Pragmatik Özellikler: Almanda başsağlığı dilerken kullanılan ifadeler, doğrudan ölen kişiye yöneliktir ve dinsel içerik taşımazken; Türkçede hem ölen kişiye hem de yakınlarına yönelik dualar içermektedir. Bu, iki dilin dilsel-pragmatik yapısındaki kültürel etkenlerin etkisini göstermektedir

Veri setinden toplanan verilerle birlikte Almanya'da yaşayan Türklerin, sosyal medyada Türk kültürüne özgü başsağlığı kalıp ifadelerini yaygın biçimde kullanmaya devam ettiklerini tespit edilmiştir. Almanca olarak yapılmış paylaşımlar altında bile kullanıcıların Türkçe ifadeleri tercih etmeleri, bireylerin ana diline ve kültürel kimliklerine olan bağlılıklarını açıkça göstermektedir. Kalıp ifadelerin dini temalar barındırdığı görülmüştür; bu, Türk toplumunun, yurt dışında yaşıyor bile olsa dini inançlarının ve kültürel değerlerinin dil kullanımına olan etkisini yansıtmaktadır.

Araştırmada gözlemlenen, Türkçe ifadelerde dilek-istek kipinin kullanılması ile ifadelerin daha yumuşak ve dua içeren bir dilde olmasıdır; Almanca ifadeler ise genellikle emir kipinde ve daha düz bir yapıdadır. Bu, iki kültür arasındaki dilsel-pragmatik farklılıkları göstermektedir.

Sonuç

Her dil, kendine ait bir anlatım biçimiyle söze dökülür. Kültür bu bağlamda önemli bir faktördür. Kalıp ifadeler, belirli durumlarda kullanılan kültürel ifade tarzlarındandır. Farklı kültürel çevre içinde yetişmiş Almanya’da yaşayan Türklerin kalıp söz kullanımlarında Türk kültürüne özgü kalıp ifadelerin daha sık kullanıldığı tespit edilmiştir. Yapılan paylaşımın dili Almanca olsa da ana dillerini kullanmayı tercih etmeleri, ana dilin önemini açığa çıkarmakta, kullanıcıların kültürel kimliklerini korumak istediklerini göstermektedir.

Türk kültüründe yer alan kalıp ifadelerin dini ifadeler içermesi, dili kullanan bireylerin dine olan bakış açılarını yansıtmakta; farklı bir din dünyasına ait dil ile büyümüş olsalar da kalıp söz kullanımlarında ölen kişiler için “*Allah, Cennet*” gibi kavramlarla bunu yansıtmaktadırlar.

Türkçe ifadelerin dilek-istek kipiyle daha yumuşak ve dua içeren bir dille dile getirilmekte, Almanca ifadelerde emir kipi kullanılmaktadır. Almanca kalıp ifadeler duygusal bağlamda daha düz bir yapı taşımaktadır.

Toplanan veriler arasında Almanca verilerin de bulunması her ne kadar kültürlerine bağlı olsa da Alman kültürüne kendini yakın hisseden bireylerin de olabileceğini ortaya koymaktadır. Yapılan bu çalışmada elde edilen ve değerlendirilen verilerin, derinlemesine analizlerle geliştirilmesi gerekmektedir. Çalışma, bireylerin dilsel ve kültürel kimliklerini oluşturması konusunda yeni bakış açıları elde etmeyi mümkün kılmakta ve yeni çalışmalara bir zemin oluşturmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Aslan, A. (2019). Almanya’daki Türkiye Kökenli Üçüncü Kuşak Gençlerinin Kimlik Algısı ve Din (Köln Örneği). *Turkish Studies*. Volume 14 Issue 3. 1105-1145.
- Aksan, D. (1980). Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayraktar, S (2022), Kalıp Sözcükler: Özellikleri, Sınıflandırılması, Kültürel Göstergeleri, Yabancı Dil Öğretimindeki Yeri. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Bican, G. (2017). İki Dilliliğin Tanımlanması: Kuramsal Tartışmalar ve Güncel Yaklaşımlar. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*. 5(2). 353-366.
- Canbulat, M., & Özşavlı, M. (2019). Türkiye’de toplumdilbilim alanında yapılan lisansüstü tezlerin çeşitli açılardan incelenmesi. *Turkish Studies: Language and Literature*, 14(2), 427-440.
- Çakır, M. (2002-2003). Almanya’daki Çok Kültürlü Ortamlarda Türkçenin Anadili Olarak Kullanımı. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 39-58
- Çetin G: Şengül K. (2022), İki Dilli Türk Çocuklarının Türkçe Öğrenme Sorunları: Almanya Örneği. *Aydın TÖMER Dil Dergisi*. 7(1), 91- 116.
- Göçer, A. (2012). Dil kültür ilişkisi ve etkileşimi üzerine, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 50-57.
- Gökdayı, H, (2015), Türkçede Kalıp Sözcükler, 2. Baskı, İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Höppnerová, V. (2013). Formel, Semantik, Syntax, Funktion und Kommunikation in der deutschen Sprache. In A. E. Ference & L. Spáčilová (Eds.), *Deutsch als Sprache der (Geistes)Wissenschaften: Linguistik; Akten der Olmützer Tagung des Germanistenverbandes der Tschechischen Republik, 17.-18. Mai 2012, Kunstzentrum der Palacký-Universität Olomouc* (pp. 21-29). *Tribun EU*.
- Kara, S. (2016). Toplum Dilbilim Açısından Sosyal Medya Dili. I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, Asos Yayınları. 13 14 15 Ekim 2016. 3323-3328
- Mahdi, H. A (2010). Die Routineformeln im Deutschen und im Irakisch-Arabischen: Eine empirische Untersuchung, (Inauguraldissertation) zur Erlangung der Doktorwürde des Fachbereichs Germanistik und Kunstwissenschaften, Marburg
- Mujzer Varga, K. (2016). Kompuslinguistische Untersuchung Kommunikativer Routinformeln, *Germanistische Studien X*. 181-191
- Olariu, A. (2007). Individuelle Mehrsprachigkeit, Begriffliche Gegenüberstellung von: Erstsprache, Muttersprache, Zweitsprache, Fremdsprache. *Philologica Jassyensia*. III, Nr. 2, 301-306
- Okuyan, S.& Özdemir, C. (2023). Almanya’da İki Dilli Yetişen Türk Öğrencilere Oyunlaştırma ile Atasözleri Öğretimi: Kelimelerle Okey Oyunu. *Journal of Research in Turcic Languages*. 5 (1). 1-20
- Öztürk, O: Ünal, D. Ç& Kaya, Ü. (2018). Hiciv-Yığın- Göçmen Edebiyatı Uzmanı Prof. Dr. Yüksek Baypınar Armağanı. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Rengi, O., & Polat, S. (2019). Çok kültürlü eğitim ortamlarında anadil ve kültür öğretmenlerinden beklentilerin veli görüşlerine göre incelenmesi: Türkçe ve Türk kültürü dersi öğretmenleri Almanya Baden- Württemberg eyaleti Stuttgart örneği. *Contemporary Educational Researches. Theory and Practice in Education, Frankfurt am Main/Germany*, 281-297.
- Riehl, C. M, (2006). Kölner Beiträge zur Sprachdidaktik herausgegeben von Hartmut Günther, Ursula Bredel & Michael Becker-MrotzekAspekte der Mehrsprachigkeit: Formen, Vorteile, Bedeutung, KöBeS Gilles & Francke Verlag, Duisburg. (4) 15-23

- Toklu, O (2018). Dilbilime Giriş, 7. Baskı, Akçağ Yayınları: Ankara.
- Vardar, B (2007), Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Multilingual.
- Yağın, Yılmaz M (2014), İki Dillilik Olgusu ve Almanya'daki Türklerin İki Dilli Eğitim Sorunu, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 9/3 Winter 20 Ankara, 1641-1651.

İnternet Kaynakları

- Dil ve toplum. (Tarih Yok). Erişim adresi:
https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=4.-hafta-turk-dili-i_636767498531134882.pdf.
- DUDEN (2024).
<https://www.duden.de/rechtschreibung/Erstsprache>. Erişim Tarihi: 26 Ekim 2024.
- DUDEN (2024).
<https://www.duden.de/rechtschreibung/Muttersprache>. Erişim Tarihi: 26 Ekim 2024.
- TDK (2024). Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 26 Ekim 2024